Тарасюк І. В.

ФУНКЦІЇ ЗАЙМЕННИКА «JE» У СУЧАСНІЙ ФРАНЦУЗЬКІЙ МОВІ

Художній текст від першої особи (або я-текст), що є *об'єктом* нашого дослідження, є розповіддю певного суб`єкта про події з власного життя. Жанрове розмаїття таких текстів – автобіографії (справжні і псевдо), інтимні щоденники, персональні есе та розповіді, романи-автофікшн тощо – доводить, що сучасні автори віддають перевагу моделюванню суб`єктивного відношення оповідача до того, про що він розповідає (у Франції, наприклад, два письменники з трьох говорять сьогодні «je» (я), навіть ті, що вигадують історію [1, с. 60]). Що стоїть за такою оповідальною структурою, які можливості і які обмеження накладає розповідь від першої особи на автореференційний простір тексту та на фігуру самого оповідача ?

На граматичному рівні єдність тексту від першої особи забезпечується висловлюваннями з підметом, позначеним займенником «я». У французькій мові займенник je (я) займає особливе місце у системі категорії особи: він одночасно позначає мовця (locuteur-émetteur), що реально існує і при цьому говорить, та суб`єкта висловлювання (locuteur-énonciateur), що починає існувати тільки тоді, коли говорить [2, с. 15-16]. Цю властивість Е. Бенвеніст назвав привласненням мови мовцем, який, означуючи себе як «je», заволодіває системою і вступає у оборотні відносини з кимось, кого він сприймає як співбесідника (tu/ти) [3, с. 296]. Результатом такого «привласнення» стає вираження мовцем власної суб`єктивності; на думку П. Шародо, je є носієм свого власного ототожнювання, того, з чим «я» співвідносить свої стани та дії [4, с. 141].

У тексті від першої особи суб`єкт висловлювання (реальний чи видуманий) означує себе у актах власного мовлення, виступаючи або оповідачем, або персонажем, або автором. Тому попри граматичну єдність займенника je у тексті він може відсилати до різних суб`єктів в залежності від завдань акту висловлювання.

Проблема гетерогенності «я» мовця залишається у центрі уваги сучасних лінгвістів. У контексті прагматичної інтерпретації висловлювання ця проблема розглядається як розшарування «я» мовця на «я» – підмет речення, «я» – суб`єкт мовлення та «я» – внутрішнє «его», яке контролює самого суб`єкта [5, с. 30]. У прагматиці тексту «я» мовця інтерпретується в залежності від функції, яку він виконує у оповідальній структурі, наприклад, автобіографії: 1) я, що відсилає до оповідача, який одночасно є персонажем його історії та свідком власного життя, 2) я, що відсилає до оповідача, який є одночасно персонажем і свідком його діяльності письменника; 3) я, що послідовно відсилає до оповідача і до персонажа-свідка його життя [4, с. 162]. Когнітивна лінгвістика розрізнює суб`єкт (як умістище раціональних та моральних суджень) та його «я» (як ту частину особистості, яка безпосередньо контактує з реальним світом). Рухливість суб`єкта-спостерігача по відношенню до того, що він пізнає, забезпечує когнітивну гнучкість «я» – бути спостерігачем, суб`єктом, що сприймає, і діючою особою, суб`єктом діяльності, включаючи мовленнєву [6, с. 7]. Нам здається, що у цьому полягає когнітивне пояснення особливої ролі мовця у тексті від першої особи: шукати різні точки зору у вербалізації своєї суб`єктивності. Неповторний досвід, особливості локалізації у просторі і часі робить кожного автора я-тексту творцем своєї власної історії, яка підпорядковується синтаксичним правилам узгодження вербальних знаків.

Залишаючись на теренах лінгвістичного аналізу тексту від першої особи, *наша мета* – проаналізувати умови, які регулюють вживання займенника je у художньому тексті і сприяють забезпеченню його глобальної та локальної зв`язності. Глобальна зв`язність тексту розуміється нами як загальний прагмалінгвістичний принцип реалізації його ілокутивного змісту. У тексті від першої особи глобальна зв`язність підпорядковується суб`єктно-аналітичній стратегії (у термінах К.Ф. Сєдова [7, с. 37]).

Розглянемо функціонування займенника je у тексті оповідання А. Гавальди «Pendant des années» [8].

1. Перше введення je у ситуацію тексту.

Поява je відбувається у зачині тексту – ініціальному повідомленні про історію, про позицію оповідача по відношенню до історії тощо [9, с. 171]. У зачині я-оповідач встановлює з читачем, так званий, читацький договір (le pacte de lecture [10, p. 19]), який обумовлює межі очікувань читача протягом читання. Наприклад:

(1) Pendant des années j'ai cru que cette femme était en dehors de ma vie, pas très loin peut-être mais *en dehors.*

Qu'elle n'existait plus, qu'elle vivait très loin, qu'elle n'avait jamais été aussi belle que ça, qu'elle appartenait au monde du passé. Le monde de quand j'étais jeune et romantique, quand je croyais que l'amour durait toujours et que rien n'était plus grand que mon amour pour elle. Toutes ces bêtises [8, с. 101] (*курсив автора*).

Перша фраза зачину з займенником je та дієсловом думки (croire) у формі складного минулого (passé composé) належить плану мовлення (у термінах Е. Бенвеніста [4, с. 271]) і означує акт висловлювання мовця-оповідача (locuteur-narrateur), який одночасно виступає суб`єктом висловлювання (énonciateur), котрий знаходиться у реальному світі (je-narrateur = je-énonciateur). Подальші фрази зачину встановлюють єдність je у часі: обставини часу (pendant des années – au monde du passé – le monde de quand...) поєднують je-оповідача сьогодні-зараз-тепер з тим, яким він був у минулому. Отже, у зачині цього оповідання je відсилає до оповідача, який буде одночасно персонажем його історії.

2. Метадискурсивні втручання je-оповідача

Метадискурсивні елементи є засобами вираження суб`єктивної модальності, до них відносяться вставні модальні слова та словосполучення, спеціальні синтаксичні конструкції, порядок слів тощо. У аналізованому оповіданні ці засоби виражають відношення я-оповідача до окремих епізодів власної історії:

(2) À une époque, ***je me souviens***, je passais tous les jours devant un panneau qui indiquait le nom de la ville où je savais qu'elle vivait, avec le nombre de kilomètres. Tous les matins, en me rendant à mon bureau et tous les soirs en en revenant, je jetais un coup d'œil à ce panneau. J'y jetais un coup d'œil, c'est tout. Je ne l'ai jamais suivie. J'y ai pensé mais l'idée même de mettre mon clignotant c'était comme de cracher sur ma femme.

Pourtant j'y jetais un coup d'œil, ***c'est vrai.***

Et puis j'ai changé de boulot. Plus de panneau [8, с. 104] (*тут і далі курсив наш – І.В.*).

Так, у першому реченні послідовно представлені, спочатку, – je-оповідача у вставному реченні (je me souviens), потім – je-персонажа. Втручання оповідача підкреслює важливість розказаного ним епізоду. Модалізатор «правди» (c'est vrai) наприкінці епізоду призваний підтвердити достовірність представленої інформації.

Метадискурсивні елементи можуть мати імпліцитний зміст:

(3) J'ai commandé un bon vin, *un Gruaud-Larose je crois...* et tandis que je fumais les yeux mi-clos en savourant un petit rayon de soleil, je la regardais s'approcher [8, c. 105].

Так, за вставним реченням з трьома крапками (un Gruaud-Larose je crois...), що уточнює марку вина, оповідач приховує таємне задоволення від спогаду, де вино, можливо, було «провідником» до більш віддалених спогадів про минулі зустрічі з коханою.

Особливу роль у побудові оповідальної структури я-тексту відіграють висловлювання з модальними дієсловами. Вони, як правило, пояснюють мотиви мовленнєвих дій оповідача:

(4) Jamais je ne me suis demandé si je l'aimais toujours ou quels étaient mes exacts sentiments à son égard. Ça n'aurait servi à rien. Mais j'aimais la retrouver au détour d'un moment de solitude. *Je dois le dire parce que c'est la vérité* [8, c. 105].

Висловлювання з модальним дієсловом (devoir) наприкінці даної мікроструктури тексту виступає висновком-виправданням з боку оповідача на користь такої форми свого висловлювання.

Будучи маркерами мовлення оповідача, який відповідає за побудову власного тексту, метадискурсивні елементи є своєрідними засобами реалізації зв`язності, що «спаюють» суб`єктивні плани оповідача та персонажа.

3. Введення невласно-прямої мови

Невласно-пряма мова у я-тексті має особливі функції: вона передає мовлення я-персонажа як чужого:

(5) Nous ne nous sommes pas embrassés. *Je lui ai dit tu n'as pas changé*. C'est idiot comme remarque mais c'était ce que je pensais sauf que je la trouvais encore plus belle [8, c. 113].

Відсутність у я-висловлюванні звичних позначок прямої мови (двокрапка, лапки тощо) утворює стилістичний ефект поєднання суб`єктивних планів оповідача і персонажа з явною домінантою невласно-прямої мови персонажа [7, с. 34]. Наступне висловлювання побудоване на протиставленні позиції оповідача, що висловлює негативну оцінку з приводу попередніх слів персонажа (C'est idiot comme remarque), та позиції персонажа, який захищає власну думку, посилюючи її судженням.

4. Останнє пред`явлення je у тексті.

Остання поява займенника je у розповіді проясняє позицію суб`єкта мовлення до розповіді:

(6) *Je* n'ai pas bougé. De toute façon *je* n'en avais pas envie parce que *je* ne voulais pas qu'elle me voie avec mes yeux gonflés et ma gueule toute tordue.

*J'*ai attendu assez longtemps et *je* suis reparti vers ma voiture [8, c. 115].

Послідовність висловлювань, де я співвідноситься з персонажем, ставлять крапку у сюжетному розвитку подій. Відсутність наприкінці оповідача, який протягом розповіді коментував, критикував, співчував, може бути інтерпретована як знакова. Його мовчання підтверджує його збентеженість останньою зустріччю: він не очікував, що історія з далекого минулого (про що він говорив у зачині), вплине на його теперішнє.

Отже, у тексті від першої особи займенник «je» є важливим засобом, що забезпечує прагматичну єдність суб`єкта висловлювання при побудові власної розповіді. Разом з темпоральними та просторовими елементами, модальними дієсловами, метадискурсивними елементами, займенник «je» маркує переходи з режиму персонажа на режим оповідача – спостерігача власної історії. У мовленнєвих актах оповідача відбувається не тільки суб`єктивне осмислення себе як діючої особи у власній історії, а й об`єктивація себе як творця власної розповіді.

Перспективним для подальшого вивчення, на нашу думку, може бути проведення комплексного дослідження умов функціонування займенника je у я-текстах різної жанрової природи, що дозволить створити типологію його текстуальних функцій.

Джерела і література

1. Crignon A. Terrain de je // Nouvel Observateur. – 2004. – № 2076. – P. 60-61.
2. Серио П. Как читают тексты во Франции // Квадратура смысла: Французская школа дискурса. – М.: ОАО ИГ «Прогресс», 2002. – 416 с.
3. Бенвенист Э. Общая лингвистика. – М.: Прогресс, 1974. – 447 с.
4. Charaudeau P. Grammaire du sens et de l`expression. – Paris: Hachette, 1992. – 928 p.
5. Степанов Ю. В мире семиотики // Семиотика. – М.: Радуга, 1983. – С. 3-36.
6. Гуреев В.А. Проблема субъективности в когнитивной лингвистике // Известия РАН. Серия литературы и языка. – 2005. – Том. 64. – № 1. – С. 3-9.
7. Седов К.Ф. Дискурс и личность. – М.: Лабиринт, 2004. – 320с.
8. Gavalda A. Pendant des années // Gavalda A. Je voudrais que quelqu`un m`attende quelque part. – Paris: Le Dilettante, 1999. – P. 101-115.
9. Николаева Т. М. Функции русского «я» в индоевропейской перспективе // Вербальная и невербальная опоры пространства межфразовых связей: Коллективная монография. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 256 с.
10. Jouve V. La poétique du roman. – Paris: Armand Colin, 2001. – 192 p.

Тарнопольський О. Б., Кожушко С. П.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ДІЛОВОГО ЛИСТУВАННЯ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Навчання ділового листування англійською мовою є найважливішою складовою будь-якого курсу навчання англомовного письма у вищому навчальному закладі (як мовному, так і немовному). Причина в тому, що саме вміння іншомовного ділового листування можуть стати та реально стають у найбільшій нагоді фахівцю будь-якого профілю в його практичній професійній діяльності. Для формування потрібних для такого листування умінь необхідна система відповідних вправ, розгалужених та узгоджених одна з одною за ціллю, складністю та рівнем виконання. Метою даної статті є узагальнений опис такої системи вправ та їх типології. При цьому в